

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ἐν σελ.	17	στίχ.	21	γρ.	αὐθεντίαν
»	18	»	36	»	ἐαυτῶν
»	19	»	22	»	εὐσεβείαν
»	36	»	17	»	παρακαταθήκης
»	45	»	35	»	μονογενῆ
»	125	»	26	»	συνεδριάσεων
»	126	»	24	»	ἢ θεωρηθῆ
»	147	»	24	»	διαπραγματεύσεων
»	242	»	26	»	κληρούσοιμεν
»	345	»	2	»	Πατρὸς
»	391	»	35	»	ὑπερφυῖ

Τῶν λοιπῶν παραρτήματων ἡ διάρθρωσις ἐπιφύεται εἰς τὴν εὐμένειαν τοῦ ἀναγιγνώστου.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΕΝΝΟΙΑ, ΚΥΡΟΣ, ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΔΟΓΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ποιούμεθα σαφῆ διάκρισιν μεταξὺ τῶν συμβόλων ἑξ ἑνὸς καὶ τῶν κατὰ συνθήκην λεγομένων συμβολικῶν βιβλίων ἢ κειμένων ἢ μνημείων ἑξ ἑτέρου. Οὕτως ἡ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐνθεν μὲν ἀποδίδει χαρακτῆρα συμβόλων μόνον εἰς τοὺς δογματικούς ἄρους καὶ τὰς περὶ πίστεως ἀποφάσεις καθόλου τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς ἀρχαίας ἡγμένης καὶ ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ ἱερὸν Σύμβολον Νικαίας—Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθεν δὲ ἀναγνωρίζει ὡς ἀπλῶ συμβολικά αὐτῆς κείμενα τὰς ἀπὸ τοῦ σχίσματος τοῦ θ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἐκδοθείσας ὑπὸ μικρῶν ὀρθοδόξων Συνόδων ἢ Ἱεραρχῶν ὁμολογίας πίστεως ἢ συνωδικὰ πρακτικὰ ἢ ἐγκυκλίους ἢ ἄλλας ὁμοίας διακηρύξεις, περιεχούσας ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐν σχέσει συγκεκριτικῆ ἢ ἀντιρητικῆ πρὸς τὴν τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν.

Οὕτως ὡς σύμβολα μὲν ἐν παλαιοχριστιανικῇ ἐννοίᾳ θεωρεῖ μόνον τὰς περὶ πίστεως ἀποφάσεις ἢ «ἄρους» τῶν ὑπὸ τῆς καθολικῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως ἀναγνωρισθεῖσων ἑπτὰ ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἵτινες μόνον εἶναι φανεραὶ, διεργηθεῖς καὶ ὄργανα ἐκφράσεως τοῦ ἀλαθῆτος τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο μόνον εἰς τὰς δογματικὰς ἀποφάσεις αὐτῶν ἀποδίδει εὐλόγως αἰώνιον κύρος, ἀπόλυτον ἀξίαν καὶ εὐθεντίαν καὶ καθολικὴν καὶ ὑποχρεωτικὴν χαρακτῆρα, θεωροῦσα αὐτὰς ὡς τὰ κυριώτατα γραπτὰ μνημεῖα τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ ὡς κανονικούς καὶ αὐθεντικούς καὶ ἀμετακινήτους γνώμονας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ὡς ἐκ τούτου μόνον τοὺς οἰκουμενικούς τούτους δογματικούς ἄρους χρησιμοποιοῖ ὡς κυρίαν καὶ πρωτεύουσαν πηγὴν τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς, ἰσχύρον καὶ ἰσότημον πρὸς τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἅτε περιέχουσαν τὴν γνησίαν ἱεράν Παράδοσιν, ἥτις μετὰ τῆς ἀγίας Γραφῆς ἀποτελοῦσι τὰς δύο ἰσοκύρους καὶ ἰσοδυναμους καὶ ἰσοστασίους πηγὰς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ὑποχρεωτικῶν ἄρων τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων δέον νὰ συγκαταριθμηθῶσι καὶ αἱ ἀποφάσεις τοῦτο μὲν τῆς Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ Συνόδου τοῦ 691/2, ὡς συμπληρωματικῆς τῆς Ε' καὶ τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου,—θεωρουμένης ἰδίως ὡς συνεχείας τῆς ΣΤ', ἐφ' ᾗ καὶ οἱ κανόνες αὐτῆς φέρονται συνήθως ἐπ' ὀνόματι τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου,—, τοῦτο δὲ τῶν ἀρχαίων Τοπικῶν Συνόδων, τῶν ἐπικυρωθεισῶν ὑπὸ Οἰκουμενικῶν. Ὡστε, πλὴν τῶν καθ' αὐτὸ δονατικῶν δῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δέον νὰ

λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ τινες δογματικοὶ λεγόμενοι κανόνες τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τῶν εἰρημένων Τοπικῶν Συνόδων, ὡς καὶ τῶν τυχόντων ὁμοίας οἰκουμενικῆς ἀναγνώρισεως κανόνων τῶν ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τινων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀναφερόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς ζητήματα πίστεως. Εἰς τούτους προσεβέσαμεν καὶ ἄλλους τινὰς κανόνας συμβολικοῦ χαρακτῆρος, ἀναφερομένους εἰς τὰς σχέσεις ἢ διαφορὰς τῆς Ὁρθοδόξου πρὸς τὰς ἑτεροδόξους Ἐκκλησίας.

Τέλος θὰ ἠδύνατο καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία, παρεκτός τοῦ κατ' ἐξοχὴν Συμβόλου αὐτῆς, τ. ε. τοῦ τῆς Νικαίας—Κων/πόλεως, τοῦ ἀπὸ τῶν δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων προελθόντος, νὰ ἀποδώσῃ δευτερευόντως καὶ καταχρηστικῶς, ἔνεκα τῆς ἀφανοῦς ἀρχῆς τῶν, τὸν χαρακτῆρα συμβόλων ἐν εὐρυτέρᾳ ἐνοίᾳ καὶ εἰς τὰ ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς Δύσεως ἐν χρήσει ὄντα σύμβολα Ἀποστολικὸν καὶ Ἀθανασιανόν, καίπερ ἀγνοούμενα μέχρι τοῦδε ἐπισήμως ὑπ' αὐτῆς. Καὶ πρῶτον νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν καὶ παρὰ τοῖς Ὁρθοδόξοις τὸ λεγόμενον Ἀποστολικὸν σύμβολον, ὡς ἡ ἀρχαιοτάτη καὶ συνοπτικωτάτη ὀρθόδοξος ὁμολογία τῶν κυριωτέρων χριστιανικῶν δογμάτων, ἢ περιέχουσα ὄντως ἀποστολικὴν διδασκαλίαν, ἧς αἱ πρώται ἀρχαὶ καὶ ρίζαι δύνανται νὰ ἀναχθῶσι μέχρις αὐτῆς τῆς Κ. Διαθήκης. Αὕτη ἐξηρημοποιήθη καὶ ὡς βαπτιστήριον σύμβολον ὑπὸ διαφόρους παραλλαγὰς καὶ τύπους ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, δι' οὗ ἀναριθμητοὶ μυριάδες ἀρχαίων χριστιανῶν κατηχήθησαν καὶ ἐβαπτίσθησαν εἰς Χριστόν, πληθὸς δ' ἐξ αὐτῶν ἐμαρτύρησε χάριν τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης τῆς πίστεως. Τοιοῦτον ὄν τὸ Σύμβολον τοῦτο φέρει ὅλην τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τὴν ἐπιμαρτυρίαν καὶ ἀναγνώρισιν, ἧτις δύνανται ἐν τινι μέτρῳ ὕ ἀντικαταστήσῃ καὶ ἀναπληρῶσῃ τὴν ἐλλείπουσαν ἐπίσημον κύρωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἵτινες, ἀρξάμενοι βραδύτερον νὰ συνέρχονται, περιέλαβον οὐδὲν ἥττον ἐν τοῖς συμβόλοις καὶ τοῖς ὅροις αὐτῶν πάσας τὰς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστολικοῦ συμβόλου, ὅπερ ἐχρησίμωσεν ὡς βᾶσις καὶ ἀφετηρία καὶ πυρῆν τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ Κων/πόλει δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὡς καὶ τῶν δογματικῶν ὄρων καὶ ἀποφάσεων καὶ πασῶν τῶν ἄλλων Οἰκουμενικῶν Συνόδων¹. Τελευταίον νομίζομεν ὅτι θὰ ἦτο ὁμοίως δυνατὸν νὰ γίνῃ καὶ παρὰ τοῖς Ὁρθοδόξοις δεκτόν, ὡς τὸ ὑπὸ τῆς πάντων συμβόλων, τοῦλάχιστον ἐν τῇ θεολογικῇ ἐπιστήμῃ αὐτῶν, καὶ τὸ ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου μὲν Ἀνατολικῆς ἀγνοούμενον, δυτικῆς δὲ προελεύσεως καὶ ἐδικιώτερον Αὐγουστινιζούσης ὕψους, Ἀθανασιανὸν λεγόμενον σύμβολον—ἔνευ ἐνωεῖται τῆς λατινικῆς προσθήκης τοῦ Filioque—, τὸ μὲν ὡς καλῶς διατυποῦν τὴν τριαδικὴν καὶ τὴν χριστολογικὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ἡνωμένης Ἐκκλησίας τῶν πέντε πρώτων αἰώνων, τὸ δὲ πρὸς διατήρησιν τοῦ συνδέσμου μετὰ τῶν ἑκπαλῶ ἀποδεχόμενων καὶ κατατασσουσῶν αὐτὸ μετὰ τῶν ἐαυτῶν συμβολικῶν βιβλίων ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως². Γενικῶς διὰ τῆς συμπεριλήψεως ἐνταῦθα τῶν δύο τούτων

1. Πρβλ. καὶ I. Μεσολλορᾶ, Συμβολικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τ. I. Τὰ συμβολικὰ βιβλία, Ἀθήναι 1883, σ. 38.

2. Καὶ ἡ Πατριαρχικὴ κεντρικὴ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ Κων/πόλεως, ἐκδούσα «ἐγχείρησις ἐκκλησιαστικῆ» τὸ Μέγα Ὁρολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Κων/πόλει ἐκκλησιαστικῆς τῆς Δύσεως.

δογματικῆς μὲν προελεύσεως, ἀλλ' ὀρθοδόξου περιεχομένου καὶ ἀνατολικῆς ρίζης ἀρχαίων συμβόλων, ἢτινα ἠγνοεῖ μὲν ἡ ἀρχαία ὀρθόδοξος Ἀνατολή, δὲν ἀνεγνώρισε δὲ μέχρι σήμερον ἐπισήμως ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία, σιοποῦμεν νὰ ρίψωμεν γέφυραν ἐπανασυνδέσεως πρὸς αὐτὴν καὶ ἐπανενώσεως τῶν ἀπεσπασμένων Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως ἐν τῷ σημερινῷ αἰῶνι. τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησιαστικῆς κινήσεως¹.

Ἐπὶ τῇ βᾶσει λοιπὸν τῶν εἰρημένων ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ προτάξωμεν κατωτέρω τὰ κείμενα τῶν συμβόλων πίστεως καὶ τῶν δογματικῶν ὄρων καὶ κανόνων καὶ λοιπῶν δογματικοσυμβολικοῦ χαρακτῆρος ἀποφάσεων τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ τινων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τῶν συμβόλων Ἀποστολικοῦ, Ἀθανασιανοῦ καὶ τινων ἄλλων ἀρχαίων βαπτιστηρίων, ἐξ ὧν προήλθον οὕτως ἢ ἄλλως τὸ Ἀποστολικὸν καὶ τὸ τῆς Νικαίας—Κων/πόλεως, ἅτε πάντων τούτων, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν πρώτων, προσκτισσάμενων οἰκουμενικῶν κύρος καὶ ἀποτελούντων τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς συνεχιζούσης κανονικῆς καὶ ἀδιακόπως ἐκείνῃ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐν συνεχείᾳ δικαιούται νὰ καταλάβῃ θέσιν μετὰ τῶν ἀρχαίων συμβόλων καὶ ὄρων πίστεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν μεταγενεστέρων ἀπλῶν συμβολικῶν κειμένων τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἱερὰ Λειτουργία αὐτῆς, ἢ συνάπτουσα αὐτὴν μετὰ τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς τις αἰσθητὸς καὶ ἀδιάσπαστος ἐνωτικὸς δεσμὸς καὶ κρήκος καὶ ἔκτοτε ἀδιαλείπτως τελουμένη πανταῶς, πάντοτε καὶ ὑπὸ πάντων τῶν Ὁρθοδόξων καὶ ἐκφράζουσα ἰδιούτως τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν αὐτῶν, δι' ὧν διακρίνονται τῶν ἑτεροδόξων χρι-

τόλαι 1900, ἐδημοσίευσεν ἐν τέλει αὐτοῦ, σελ. 498/9, τὸ κείμενον τοῦ λεγομένου Ἀθανασιανοῦ συμβόλου μὲ τὴν ὑποσημείωσιν, ὅτι ὡς «ὁμοφωνοῦν τῇ γνώμῃ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐδοξε τοῦτο τυποθῆναι». Ὁμοίως περιελήφθη τοῦτο καὶ ἐν τῇ προσφατῇ ἐκδόσει τοῦ Ὁρολογίου ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1952, σ. 612/3. Ἀλλὰ νομίζομεν, ὅτι ἐν μελλοσῇ ἐπανεκδόσει αὐτοῦ δεόν ὅπως ἀφ' ἑνὸς μὲν διορθωθῇ ἡ ἐπιγραφή τοῦ συμβόλου οὕτως: «Τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον, Ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, Σύμβολον τῆς πίστεως», ἀφ' ἑτέρου δὲ παραλειφθῆ ἔκ τῆς ὑποσημειώσεως ἡ λέξις «γνήσιον».

1. Κατ' οὐσίαν δὲν διαφωνεῖ πρὸς ταῦτα καὶ ὁ G. Florovsky, ἐν οἷς γράφει ἐν «St. Vladimir's Seminary Quarterly» 1 (1953) 59, κρήναι τὸ παρὸν ἡμέτερον ἔργον: «At this point one may raise a question; are the Apostles Creed and the Athanasian really received in the Orthodox Church? No doubt, they do not contain anything unacceptable for the Orthodox and are venerable documents of Christian Antiquity. Yet, they were never used in the Eastern Church, and, as Dr. Karmiris states himself, the Orthodox plainly stated at the Council of Ferrara that they did not know or accept the Creed said of the Apostles. In any case both of these Creeds are of Western origin. If Professor Karmiris wants also to include among the «Orthodox» monuments, the Western documents of the first millennium (i.e. of the «Undivided Church»), one can but welcome this innovation. It is high time now to recover a truly ecumenical vision and to take in earnest the oneness of the historical Church in the early centuries (up to 1054)». Ἐπὶ τούτων παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ διὰ τῶν τελευταίων τούτων συμβόλων λόγον καὶ διὰ τὸ ὀρθόδοξον περιεχόμενον ἀμφοτέρων τῶν συμβόλων τούτων, ἐξ ὧν μάλιστα τὸ Ἀποστολικὸν εἶναι ἀνατολικῆς ρίζης καὶ ἀρχαίας καὶ προελεύσεως, ἐπιβιβάζεται ὅπως μὴ ἐξακολουθήσῃ ἀγνοοῦσα αὐτὰ ἡ σύγχρονος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία.

στιανών. Αναμφιβόλως ἡ Ὁρθόδοξος Λειτουργία εἶναι τόσον στενῶς συνυφασμένη πρὸς τὴν περὶ πίστεως καθλόου καὶ μάλιστα τὴν περὶ Ἐκκλησίας ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, ὥστε ἀποτελεῖ αὐτὴ πλαστικὴν ἔκφρασιν τῆς ὀρθοδόξου δογματικῆς πίστεως καὶ ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν καὶ ἔκφρασιν αὐτῆς ταύτης τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣς ἀποτελεῖ οὐσιώδεις καὶ ἀναπόσπαστον χαρακτηριστικὸν γνώριμα, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ Ἐκκλησία αὕτη, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου διακρίνεται τὸν ἄλλον χριστιανικὸν Ἐκκλησιῶν.

Ἄλλὰ παρὰ τὰ ἔχοντα χαρακτηριστικὰ συμβόλων ἀρχαῖα ταῦτα μνημεῖα ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία κέκταται καὶ μεταγενέστερα ἀπλᾶ τινὰ συμβολικὰ κείμενα, τὰ ἄλλως ἀποκληθέντα ὀρθόδοξα συμβολικὰ βιβλία, χαρακτηρισθέντα οὕτως ἐν ἀρχῇ μὲν ὑπὸ ἑτεροδόξων θεολόγων κατ' ἀπομίμῃσιν καὶ ἀναλογίαν τῶν συμβολικῶν βιβλίων τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, εἴτα δὲ καὶ ὑπὸ ὀρθοδόξων θεολόγων¹, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καὶ νὰ θεωρῶνται πράγματι ὡς τοιαῦτα καὶ νὰ ὀνομαζῶνται οὕτως ἐν τῇ κυρίᾳ καὶ αὐστηρᾷ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως ὑπὸ τῶν ἐγκριτοτέρων συγγραφέων ὀρθοδόξων θεολόγων. Διότι οὐδὲν τούτων ἔχει συνταχθῆ ὑπὸ οἰκουμηνικῆς ἢ πανορθοδόξου τινὸς Συνόδου, οὐδ' ἀναπτύσσει θετικῶς καὶ πλήρως ἀπασαν τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν, ὡς καὶ συγκριτικῶς καὶ ἀντιρρητικῶς πρὸς τὴν τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν, καὶ καθόλου εἰπεῖν οὐδὲν τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κανονιστικὸν σύμβολον ἢ κανονιστικὸν συμβολικὸν βιβλίον τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς τοιαῦτα λοιπὸν, καὶ δὴ ὡς μὴ προερχόμενα παρ' Οἰκουμηνικῶν Συνόδων, τὰ κατ' ὄψει ἀπομίμῃσιν καὶ κατὰ συνθήκην λεγόμενα συμβολικὰ βιβλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στεροῦνται φυσικῶς τοῦ ἀπολύτου, αἰωνίου, καθολικοῦ καὶ ὑποχρεωτικοῦ κύρους τῶν συμβόλων², ἔχοντα μόνον κύρος σχετικόν,

1. Τῆς ὀνομασίας ταύτης ἀναφανείσῃς τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ λεγόμενου «ὀρθόδοξου» Λουθηρανισμοῦ καὶ ἐκείθεν παραληφθείσης καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, πρῶτος ὁ J. Frisch, Liber symbolicus Russorum, Francofurti et Lipsiae 1727, ὠνόμασεν οὕτω τὴν Ὁρθόδοξον Ὁμολογίαν τοῦ Μογγόλου, εἴτα δὲ ἐπέεξετασαν τὴν ὀνομασίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συνδυκῶν ἀποφάσεων καὶ ὁμολογιῶν τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ὁ Th. Kaiser, De ethice Ecclesiae Graecae symbolicae ad symbolicae Romanae Ecclesiae ethicam comparata, Erlangae 1833, σ. 3, ὁ E. Kimmel, Libri symbolici Ecclesiae Orientalis, Jenae 1843, ὁ ἡμέτερος I. Μεσολορέας, μν. ἔργου του, ὡς καὶ Παράφρασμα τοῦ Α' τόμου τῆς Συμβολικῆς του, Ἀθήναι 1893, καὶ ἄλλοι. Τελευταίως καὶ ὁ E. Wolf ὀρθῶς παρετήρησεν, ὅτι «für die Ostkirche gibt es im Grunde nur «das Symbol» (=δηλ. τὸ τῆς Νικαίας—Κων/πόλεως), und allein protestantisch—theologisches Denken der Reformationszeit war es zunächst, das auch ihr, ohne ihr Zutun und ihre Billigung, Bekenntnisschriften, symbolische Bücher zusammenstellte». (Die Aufgaben der Konfessionskunde heute, ἐν Kirche und Kosmos. Orthodoxes und evangelisches Christentum. Witten 1950, σ. 14/5).

2. Τοιούτων κύρους, ἴσον σχεδὸν πρὸς τὸ τῶν Οἰκουμηνικῶν Συνόδων (1), ἀπέδωκαν αὐτοῖς ἡμαρτημένους ὀρθόδοξοί τινες θεολόγοι, καὶ ἰδίως Ῥώσοι, οἱ ὁ Μόσχας Ἀδριανός, ὁ E. Ρορον, ὁ J. Sokolov, ὁ N. Milasch, ὁ ἡμέτερος Ζ. Ῥώσος καὶ ἄλλοι. (Πρβλ. καὶ M. Jugie, Theologia dogmatica christianorum orientaliū, Parisiis 1926, τ. I, σ. 676 ἐξ.). Ἡμεῖς, διὰ τοῦς ἐνταῦθα ἐκτιθεμένους λόγους καὶ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως, ἐθεωρήσαμεν ὡς ἀκριβέστερον καὶ ἔκφραστατικώτερον καὶ ἔρα προτιμώτερον τὸν μᾶλλον ἀριμύθοντα αὐτοῦς ὄρον «συμβολικὰ κείμενα» τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς βεβαίως ν' ἀποκλείεται νὰ γίνεται

καιρικόν, τοπικόν καὶ οὐχὶ οἰκουμηνικόν καὶ ὑποχρεωτικόν, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης δύναται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἀπλᾶ καὶ ἐλλιπεῖς ὀρθόδοξοι ἐκθέσεις πίστεως, ἐκφραζούσαι τὸ πνεῦμα τῆς ἐν ἡ ἔνγραφῃσαν ἐποχῆς καὶ πιστοποιούσαι τὴν διὰ τῶν αἰῶνων ἀδιάκοπον συνέχειαν καὶ ταυτότητα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Μόνον ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον καὶ ὅταν τύχωσιν ἀναγνωρίσεως καὶ ἐγρίσεως ὑπὸ μελλούσης Οἰκουμηνικῆς Συνόδου, δικαιουμένης νὰ τροποποιήσῃ καὶ συμπληρώσῃ αὐτά, θὰ ἀποκλήσῃ καὶ ταῦτα τὸ κύρος τῶν συμβόλων, ἄλλως ἐν τῷ μεταξὺ ἐπὶ τοσοῦτον ἔχουσι κύρος τι, ἐφ' ὅσον συμφωνοῦσι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῶν Οἰκουμηνικῶν Συνόδων καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Πατέρων καὶ ἐν γένει πρὸς τὴν ὁμόφωνον παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας¹. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, ὡς καὶ διὰ τὰς πολλὰς ἄλλας ἐλλείψεις καὶ ἀτελείας αὐτῶν καὶ τινὰς ἑτεροδόξους ἐπ' αὐτὰ ἐπιδράσεις², τὰ λεγόμενα ὀρθόδοξα συμβολικὰ βιβλία δὲν πρέπει οὔτε νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς κανονιστικῆς γνώμων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατ' ἀρχὴν, ἀλλὰ μόνον ἐν σχετικῇ ἐννοίᾳ καὶ ὅλως ἐπικουρικῶς, οὔτε νὰ χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Θεολογίας ὡς κυρία καὶ πρωτεύουσα πηγὴ τῆς ὀρθοδόξου δογματικῆς διδασκαλίας, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς σχετικῆ καὶ δευτερεύουσα.

Κατὰ ταῦτα, τὰ ὀρθόδοξα συμβολικὰ κείμενα ἔχουσι μᾶλλον θεολογικὴν ἐπισημονικὴν—καὶ δὴ συμβολικὴν καὶ ιστοριοδογματικὴν—σημασίαν, ἐφ' ὅσον ἐν αὐτοῖς τὸ μὲν ἀποκρουνοῦται αἰ ἐτεροδοξίαί τῶν δύο μεγάλων Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως καὶ προδιαιρέεται ἡ ἐναντι αὐτῶν στάσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὸ δὲ καταβάλλεται προσπέθειά τις πρὸς ἀνάπτυσιν καὶ καθορισμὸν τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, τῆς μὴ διατυπωθείσης συνοδικῶς ὑπὸ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως

παρὰλλήλως κατὰ συνθήκην χρήσις καὶ τοῦ ὄρου «συμβολικὰ βιβλία», ὡς ἦδη καθιερωμένου ἐν τῇ ἐπισημονικῇ ὀρολογίᾳ, ἀλλὰ πάντοτε ἐν τῇ καθοριζομένῃ ἐνταῦθα ἐννοίᾳ. Αὕτη οὐδαμῶς προϋποθέτει, ἀλλὰ τούναντιον ἀποκαλείει τὸν ὑπὸ τινων χαρακτηρισμῶν τῶν ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων ὡς ἀπλῶν ἰδιωτικῶν συγγραμμάτων ἢ κατηγήσεων ἄνευ σημασίας καὶ μὲ ἰδιωτικὸν χαρακτήρα. (Πρβλ. Δ. Δημητρίου, ἐν: Πρακτικὰ καὶ ἀποφάσεις τοῦ ἐν Κων/πόλει πανορθοδόξου συνεδρίου, Κων/πολις 1923, σ. 43, Δ. Μπαλασόπου, Σύμβολα καὶ συμβολικὰ βιβλία, Ἀθήναι 1919, σ. 18 ἐξ., καὶ ἄλλοι ἡμέτεροί τε καὶ ἕτεροι).

1. Πρβλ. καὶ Δ. Μπαλασόπου, αὐτόθι. Ἀλλ' ἐξ. Αὐκούριου, Ὁ Ῥώσος ἱερός Πολυστάθρον ἐλέγχων καὶ ἐλεγχόμενος, «Ἱερομνήμων» 1 (1859) λθ', 190. Ν. Δαμάσκου, Περὶ ἀρχῶν, Λειψία 1865, σ. 50. Σημειωτέον ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ συντάξαντες τὰ περὶ τῶν λόγων ὀρθόδοξα κείμενα δὲν ἀπέδιδον αὐτοῖς ἀπόλυτον καὶ ἀκάθαρτον καὶ αἰώνιον κύρος, καθὼς, πλὴν τῶν ἄλλων, δεικνύει τὸ παράδειγμα τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, ὁμολογῆσαντος χαρακτηριστικῶς ὅτι ἡ Ὁμολογία του περιεῖχεν «ἡμαρτημένα» τινὰ καὶ γρήζοντα διορίσεως, ἔτινα ἔσπευσεν ὁ ἴδιος νὰ διορθώσῃ ἐν τῇ τρίτῃ ἐκδόσει αὐτῆς. Βλ. ἐπ. Δοσιθέου, Ἐγχειρίδιον κατὰ τῆς καθολικῆς φρενοβλαβείας, Βουκουρεστίου 1690, σ. 81. Ἰω. Καρμίρη, Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1953, τ. II, σ. 764. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, Ἀθήναι 1949, σ. 60 ἐξ., 141 ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιβεβλημένη διόρθωσις. Ἡ περὶ τῶν ἐσχάτων δογματικῆς διδασκαλίας τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, Ἱεροσολήμ. 1945.

2. Βλ. ἐπ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, Ἐτεροδοξοὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τὰς Ὁμολογίας τοῦ ΙΖ αἰῶνος, Ἱεροσολήμ. 1949.

δογματικῶν τινῶν διδασκαλιῶν παρανοηθεισῶν ἢ παραχαρσασθεισῶν ὑπὸ ἑτεροδόξων θεολόγων ἢ τὸ πρῶτον διατυπωθεισῶν ὑπ' αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης εἶναι ἀναντιρρήτως καὶ ταῦτα ἱστορικά μνημεῖα ὑψίστου διαφέροντος κατὰ πρῶτον μὲν καὶ κύριον λόγον διὰ τὴν Ὁρθόδοξον, εἶτα δὲ καὶ διὰ τὴν καθόλου χριστιανικὴν Θεολογίαν καὶ Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν χριστιανικῶν δογμάτων καθόλου. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι τὰ περὶ τῶν ὁ λόγος θεολογικῶν μνημεῖα δὲν εἶναι οὔτε οἰκουμενικὰ σύμβολα ἐν τῇ κυρίᾳ καὶ πάλαιοχριστιανικῇ ἐνοσίᾳ, οὔτε συμβολικὰ βιβλία ἐν τῇ ῥωμαιοκαθολικῇ ἢ τῇ προτεσταντικῇ ἐνοσίᾳ, ἀλλ' ὡς ἐλέχθη, εἶναι ἀπλᾶ ὀρθόδοξα δογματισοσυμβολικὰ κείμενα, κεντημένα μεγάλῃν θεολογικὴν σημασίαν, τὰ ὅποια ἐπεκράτησε κατὰ συνθήκην μόνον καὶ καταχρηστικῶς νὰ φέροισι τὸ ὄνομα τῶν συμβολικῶν βιβλίων, διότι ἐν κυριολεξίᾳ συμβολικὰ βιβλία δὲν ἔχουσι θέσιν ἐν τῇ παραδεγχομένῃ καὶ κατεγούσῃ τὴν αἰωνόβιον καὶ ζῶσαν Παράδοσιν καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως αὐτῶν ὡς τοιούτων οἰνοῖ ἐντικειμένων εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ὁρθοδοξίας¹.

¹ Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ὅμως καὶ τὴν ὀνομασίαν τῶν καθ' ἑκάστον ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων διαπιστοῦται διαφωνία μεταξὺ τῶν διαφόρων θεολόγων,

1. Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ περὶ τῶν ὁ λόγος κείμενα δὲν εἶναι συμβολικὰ βιβλία τῆς Ὁρθοδοξου Ἐκκλησίας ἐν κυριολεξίᾳ, εἶτε ὑπὸ τὴν παλαιοχριστιανικὴν, εἶτε ὑπὸ τὴν νεωτέραν ἑτεροδόξον (ῥωμαιοκαθολικὴν ἢ προτεσταντικὴν) ἐνοσίαν, ἔπειτα ὅτι δὲν δύναται καὶ δὲν ἐπιτρέπεται πλὴν νὰ στηρίζηται μόνον ἐπὶ τῶν κειμένων τούτων ὡς «κανονιστικῶν» (!) ἢ περιγραφῆ καὶ ἀναπαράστασις τῆς Ὁρθοδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἢ ἔκθεσις τῆς διδασκαλίας αὐτῆς, καὶ διὰ τὸν λόγον τούτου πάντες οἱ πάλαι καὶ νῦν ἑτεροδόξοι θεολόγοι, οἱ ἀποπειραθέντες ἐν ταῖς ἐκείνων συμβολικαῖς ἢ ἄλλαις ὁμοίαις συγγραφαῖς ν' ἀναπαράστησιν τὴν εἰκόνα τῆς Ὁρθοδοξίας μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λεγομένων ὀρθοδόξων συμβολικῶν βιβλίων, ἤστύχησαν ἐν πολλοῖς τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀληθοῦς, φιλοτεχνήσαντες πόρρωθεν καὶ ἀνευ βαθείας καὶ ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς Ὁρθοδοξου Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας ὡχρὰν τινα καὶ ἐν πολλοῖς τελείως ἀγνώριστον τὴν εἰκόνα τῆς Ὁρθοδοξίας. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα, ὅτι ὡς «κανονιστικὰ» ἐχαρκτήρισε τὰ ὀρθόδοξα συμβολικὰ κείμενα ὁ F. Kattenbusch, Lehrbuch der vergleichenden Confessionskunde, Freiburg i. B. 1892, τ. I. σ. 7 καὶ ἄλλοι, ἐνῶ ἐνωρίτερον ὁ αὐτὸς Kattenbusch ὀρθότερον ἐχαρκτήριζεν αὐτὰ, κρίνων τὴν «Συμβολικὴν τῆς Ἐκκλησίας» τοῦ W. Gass (Symbolik der Griechischen Kirche, Berlin 1872) ἐν Theol. Studien und Kritiken 1878, σ. 105. Πρὸς τὸν Kattenbusch, ἐπιτήρησαν εἰς τὰς ἀνωτέρω δύο ἐργασίας του νὰ στηρίξῃ τὴν Συμβολικὴν τῆς Ὁρθοδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας κυρίως ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μόνον πηγῶν αὐτῆς, ἀπήγγησεν ὁ Gass, ὀποστηρίξας τὴν ἀντίθετον, ἐπίσης μονομερῆ, γνώμην ἐν «Zeitschrift für Kirchengeschichte» 3 (1879) ἰδ. σ. 333. Τὰς δύο ταύτας γνώμας συνενώσας ἐποπέδησαν ἐπὶ ἀσφαλεστέρως βάσεως καὶ διετύπωσαν ὀρθότερον ὁ F. Löffel, Symbolik oder christliche Confessionskunde, Tübingen und Leipzig 1902, σ. 124, 127 ἔξ. Προσέτι περὶ τοῦ κύρους τῶν ὀρθοδόξων συμβολικῶν βιβλίων διεξήχθη καὶ παρ' ἡμῶν ἐνδιαφέρουσα συζήτησις μεταξὺ τοῦ Ἑλλήνου Ἀλεξάνδρου Λουκοῦργου καὶ τοῦ Ρώσου Βασιλείου Πολυσαάδου, ἐν περιοδ. «Γερμανήμιον» 1 (1859) σ. 137 ἔξ., 171 ἔξ. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἐφρασαν σχετικῶς ὁ Δ. Μπαλάνος, μν. ἔ. σ. 14 ἔξ., καὶ ὁ I. ω. Καρμίρη ἐν πλείοσι μελέταις αὐτοῦ, ἐφεστῆς μνημονουμένων, καὶ μάλιστα τῇ ἐπιγραφομένῃ: Τὰ συμβολικὰ κείμενα τῆς Ὁρθοδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρεια 1946.

ἄλλων ἄλλα χαρρακτηριζόντων ὡς τοιαῦτα¹. Οὗτοι πράγματι ἐχαρκτήρισαν μίαν περίπτου δεκάδα δογματισοσυμβολικῶν κειμένων ὡς «συμβολικὰ βιβλία») τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια ὅμως ἀναφέρονται κατὰ προτίμησιν εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν μόνον καὶ προήλθον κατὰ τὸ πλείστον ἐκ τῆς κατὰ τὸν ἔξ' αἰῶνα συναντήσεως τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Προτεσταντισμοῦ μὲ πρωταγωνιστὴν τὸν Πατριάρχην Ἀλεξάνδρειας καὶ εἶτα Κων/πόλεως Κύριλλον τὸν Λουκάριν². Παρέλειψαν δ' ὅμως τὰ εἰς τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀναφερόμενα κείμενα, καίτοι πρὸς ταύτην ἐπὶ τὰ περίπου αἰῶνας ἐνωρίτερον εἶχεν ἔλθει ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία εἰς ὁξείαν ἀντίθεσιν, προκαλέσασαν τὰ θλιβερὰ τοῦ σχίσματος γεγονότα κατὰ τὸν θ' καὶ α' αἰῶνα, διαφόρους ἐκατέρωθεν ἀποπειράς πρὸς ἑνωσιν τῶν διύσταμένων Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ ἀπέραντον ἀντιρρητικὴν καὶ συμβολικὴν φιλολογίαν μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Λατίνων, συνεχιζομένην ἕκτοτε μέχρι σήμερον³. Ὡστε ὁ πῖναξ τῶν παραδεδειγμένων ὡς ὀρθοδόξων συμβολικῶν βιβλίων εἶναι λίαν

1. Περὶ τούτου περιοριζόμεθα νὰ παραπέμψωμεν μόνον εἰς τοὺς ἐκδότας τὰς τρεῖς ἐν χρήσει συμβολικὰς συλλογὰς E. Kimmel, μν. ἔ. καὶ E. Kimmel—H. Weissenborn, Monumenta fidei Ecclesiae Orientalis, Pars I et II, Jenae 1850, I. Μεσολωρᾶν, μν. ἔ. καὶ J. Michalec, Θεσφαρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας. Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der Griechisch-orientalischen Kirche, Leipzig 1904.

2. Ἐκ τῶν πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης περιέλαβον μόνον τὰς Ἀποκρίσεις τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Ἱερεμίου II πρὸς τοὺς Βυρπεργίτους Λουθηρανούς θεολόγους (1576/81) καὶ τὴν Ὁμολογίαν τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Γενναδίου Σχολαρίου (1455/6). Τινὲς μάλιστα δὲν ἔδισταν νὰ περιλάβουσι μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων πρῶτον μὲν νόθον τινὰ καὶ ψευδῆπύργον διάλογον μεταξὺ Γενναδίου Σχολαρίου καὶ Μωάμεθ (παρὰ E. Kimmel, μν. ἔ. I. 4-10. J. Michalec, μν. ἔ. σ. 255-261). Πρβλ. καὶ Migne P. G. 160, 319/32, ὡς καὶ 28, 773/89, ἔνθα τὸ ψευδοαθανασιανὸν ἔργον «Ἐπερὰ τινες ἐρωτήσεις», ἐπαναλαμβάνομενον σχεδὸν αὐτόσημον ὡς ἔργον τοῦ Σχολαρίου! Ὡς γνωστὸν, τὸ μὴ γνήσιον τοῦ Διαλόγου τούτου πρῶτον τὸ ἀπέδειξεν ὁ J. C. T. Otto, Der dem Patriarchen Gennadius von Kon/pel beigelegte Dialog über die Hauptstücke des christlichen Glaubens kritisch untersucht und herausgegeben, ἐν Niederners Zeitschrift für historische Theologie 20 (1850) 389/417, πρβλ. καὶ 34 (1864) 111/21, τούτῳ δὲ ἠκολούθησαν οἱ μεταγενέστεροι μέχρι τῶν ἐκδοτῶν τῶν ἀπάντων τοῦ Σχολαρίου: Oeuvres complètes de Gennade Scholarios, par L. Petit, X. Siderides et M. Jugie, Paris 1930, τ. III. σ. XXXII ἔξ. Καὶ ὅμως ὡς πρὸς τὸν νόθον τούτου Διαλόγον ὁ J. Heinecius, ὅ τινι ἠκολούθησεν ὁ E. Kimmel καὶ ὁ μετ' αὐτῶν, ἐνωμίματερον ἔτι δῆθεν παρ' Ἑλλήνων ἔχει τὸ αὐτὸ κύρος, ὅσον ἡ Ἀγιοσταία Ὁμολογία παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, δηλ. κύρος κυρίου συμβόλου! (Abbildung der alten und neuen Griechischen Kirche nach ihrer Historie, Glaubenslehren und Kirchengebräuchen, Leipzig 1741, σ. 233)· δεύτερον δὲ κακῶς περιέλαβον καὶ τὴν καθολικὴν Λουκάρειον Ὁμολογίαν, ἣν ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία πολλαῖς καὶ κατὰ τὸν ἐπιτηρότερον τρόπον ἀπεκρίρυσεν ὡς ἀποτελοῦσαν τοῦτ' αὐτὸ ἄρνησιν τῆς Ὁρθοδοξίας, (Βλ. ἐπ. I. ω. Καρμίρη, Ὁρθόδοξία καὶ Προτεσταντισμός, Ἀθήναι 1937, τ. I. σ. 187 ἔξ.).

3. Πρβλ. I. ω. Καρμίρη, Δύο Βυζαντινοὶ Ἱεράρχαι καὶ τὸ Σχίσμα τῆς Ῥωμαιοῦς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1950 (μετεφράσθη καὶ ἀγγλιστί: The Schism of the Roman Church, Athens 1950). Τοῦ αὐτοῦ, Φωκίμ τοῦ Ἀκινάτου Summa Theologica, Ἀθήναι 1935, Εἰσαγωγή, σ. 1946. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁμολογία τῆς Ἐκκλησίας καὶ αἱ ἐνωτικά προστάθειαι, Ἱεροσολύμοι 1946. Τὸ ἔργον εἶναι ὡς ἐπὶ τὸν ὡς συμβολικῶν βιβλίων χαρρακτηρισθέντων μόνον αἱ τρεῖς Ὁμολογίαι τοῦ Σχολαρίου, τοῦ Κριστοπούλου καὶ τοῦ Μογγίλια ἔχουσι γενικὸν καὶ θετικὸν ὅπως ὡς ἠραγε-κῆρα, ἀναφερόμενοι ἐμμέσως καὶ ἀμφοροῦτως καὶ εἰς τὰς μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ῥωμαιοκαθολικῶν.

έλλιπής, μη περιλαμβάνων πάντα τὰ κατὰ καιρούς και ἐκ διαφόρων ἀφορμῶν ἀναφανέντα και κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συμβολικὸν χαρακτηριστικὸν προσκνησάμενα γράπτὰ μνημεῖα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, τὰ καθορίζοντα τὴν θέσιν τῆς Ὀρθοδοξίας πρὸς τε τὸν Ῥωμαιοκαθολικισμόν και τὸν Προτεσταντισμὸν μετὰ τὸν μεταξὺ αὐτῶν ὑφισταμένων διαφορῶν, και δὴ ἀπὸ τοῦ θ' αἰῶνος, ὅτε διηρέθη ἡ μία, ἀγία, καθολικὴ και ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς ἀποσχίσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς κατ' εὐθείαν, ἀληθῆς και κανονικῶς συνεχιζούσης ἐκείνης Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἀκριβῶς τὴν πλήρωσιν τοῦ κενοῦ τούτου ἐν τῇ Συμβολικῇ Θεολογίᾳ ἐπεχειρήσαμεν ἡδὴ διὰ τῆς ἐκλογῆς και τοῦ χαρακτηρισμοῦ ὡς ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων και τοιοῦτων ἀναφερομένων εἰς τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν¹. Οὕτω φρονούμεν, ὅτι ὡς συμβολικὰ κείμενα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας δέον νὰ χαρακτηρισθῶσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὁμολογίαί και ἐκθέσεις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως και ἄλλαι ὁμοίαι δογματικαὶ συγγραφαί, ἔχουσαι: συμβολικὸν χαρακτηριστικὸν και προερχόμενα παρ' ἐκκλησιαστικῆς τινος Συνόδου, Πατριάρχου ἢ Ἱεράρχου ἐπιφανοῦς και ἐν γένει ἀντιπροσωπευτικοῦ θεολόγου ἐποχῆς τινος ἢ κινήσεως, κεκτημένα ἄρα ἐπίσημόν τινα ἐκκλησιαστικὸν και θεολογικὸν χαρακτηριστικὸν και κύρος και ἀναγνωρισθεῖσαι κατὰ τινα τρόπον ὑφ' ὀλοκλήρου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἢ τοῦλάχιστον ὑπὸ μεγάλου τιμήματος αὐτῆς. Ἐν ταῖς τοιαύταις δὲ συγγραφαῖς πρέπει νὰ ἐκτίθεται θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς και μετὰ συμβολικῆς ἀναχρώσεως ἢ ὀρθοδόξου διδασκαλίας ἐν ἀμέσῳ ἢ ἐπιμέσῳ ἀναφορᾷ και ἀντιδιαστολῇ πρὸς τε τὴν λατινικὴν και τὴν προτεσταντικὴν διδασκαλίαν, οὕτω δὲ πιστῶς και ἀκριβῶς, ὥστε οἱ Ὀρθόδοξοι ν' ἀνευρίσκωσιν ἐν αὐταῖς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πίστιν και ν' ἀκούωσι και ἀναγνωρίζωσι τὴν φωνὴν τῆς Ὀρθοδόξιας. Χρονικῶς δὲ αἱ ἐν λόγῳ συγγραφαί δέον ἔνθεν μὲν νὰ ἀναγώνται εἰς τὸν θ' αἰῶνα, ὅτε ἤρξατο τὸ πρῶτον μέγα ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα, ἔνθεν δὲ νὰ ἐξικωνῶνται και κατέρχωνται μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, —ἀφοῦ ἢ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία, ὡς ζῶσα και ἀληθὴς Ἐκκλησία, οὐδέποτε ἔπαυσε, ὀρθοτομοῦσα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, —ἐπεκτεινόμενα οὕτως εἰς πάντα τοὺς ἐνδιαιμέτους αἰῶνας και ἀναφερόμενα κυρίως και εἰς τὸ δεύτερον μέγα ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα τοῦ ἱστ' αἰῶνος, και οὕτω περιλαμβάνουσαι τὰς διαφορὰς τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῆς Ὀρθοδόξου ἀφ' ἑνὸς και τῆς Ῥωμαϊκῆς και τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀφ' ἑτέρου².

κισμοῦ ὑφισταμένης διαφορᾶς (και μάλιστα ἡ τοῦ Κριτοποῦλου), ἐνῶ πάντα τὰλλα ἔχουσιν εἰδικὸν ἀντιρητικὸν κατὰ τῶν Διαμαρτυρομένων χαρακτηριστικὸν, πραγματευόμενα τὰς μεταξὺ Ὀρθοδόξιας και Προτεσταντισμοῦ ὑφισταμένης διαφορᾶς.

1. Ἰω. Καρμίρη, Τὰ συμβολικὰ κείμενα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φόρου» Ἀλεξανδρείας 1946).

2. Σημειωτέον ὅτι και ὁ F. L o f s περιλαμβάνει ὀρθῶς ἐν τοῖς συμβολικοῖς μνημείοις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας «signifikante kirchliche Entscheidungen oder Bekenntnisse der Vergangenheit... ja nicht wenige andere Patriarchal — und Synodalen Entscheidungen. Vgl. z. B. Rhallies V., und M. Geddes, Kan. διατάξεις, ἐπιστολαί, λύσεις, θεσπίσματα τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, d. h. bis zu den Patriarchen der Gegenwart» (μν. ἔ. σ. 128).

Ἐπὶ τῇ βίβει λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν και σκέψεων ἐγένετο ἡ συμπλήρωσις τοῦ πίνακος τῶν ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων ὡς ἔπεται. Ἐν πρώτοις εἰς τὰ μέχρι τοῦδε φερόμενα ὡς ἀφορῶντα εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν ἐπὶ τὰ συμβολικὰ κείμενα προστίθενται ἕτερα δύο: α) αἱ Ἀποκρίσεις τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς Ἀγγλικανοὺς Ἀνωμότους (1716-25)¹, τοῦτο μὲν ὡς προερχόμενα παρὰ τῶν τεσσάρων Ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἱερῶν Συνόδων, μέσῳ τῆς ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας—ἄρα παρ' ἀπάσης τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας—, τοῦτο δὲ ὡς ἀσχιζόμενα περὶ τὰς διαφορὰς μεταξὺ Ὀρθοδόξου ἀφ' ἑνὸς και τῆς Ἀγγλικανικῆς και γενικώτερον τῆς Προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας ἀφ' ἑτέρου, ἐπιτυχῶς ἄμα και ἐγκύρως καθορίζουσαι και τὴν ἐξ ἐπιπέσεως ὀρθοδόξου ὀρθὴν βίβαν πάσης πρὸς ἑνοσιν τῶν διύσταμένων Ἐκκλησιῶν κινήσεως. Τὸ παρὸν συμβολικὸν κείμενον προσκτᾶται ἰδιάζουσαν σημασίαν, ὡς ἀναφερόμενον ἐπιμέσως εἰς τὸν τρίτον κλάδον και τύπον τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἦτοι τὸν Ἀγγλικανισμόν, μεθ' οὗ εὐρίσκεται εἰς ἀγαθὰς σχέσεις ἢ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. β) Ἡ Ἐγκύκλιος τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1836 κατὰ τῶν Διαμαρτυρομένων Ἱεραποστόλων, ἡ ἐνδιατρίβουσα μέλλον περὶ τὰς πρακτικώτερας διαφορὰς μεταξὺ Ὀρθοδόξων και Διαμαρτυρομένων, τὰς ἀναρριφθεῖσας τότε ὑπὸ τῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων προσηλυτιστικῶς δρώντων Διαμαρτυρομένων Ἱεραποστόλων².

Ἐπειτα δὲ προστίθενται δέκα κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ῥωμαιοκαθολικισμόν, και δὴ ἐκ μὲν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς αἱ ἔχουσαι συμβολικὸν χαρακτηριστικὸν συγγραφαί τῶν ἀντιπροσωπευτικωτέρων ὀρθοδόξων Ἱεραρχῶν, τῶν ἡγθέντων τῶν κατὰ τοῦ Παπισμοῦ ἀγίων τῆς Ὀρθοδόξιας ἐπὶ προφυλακῇ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως και παραδόσεως ἀπὸ τῶν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀποτοληθειῶν παραχαράξεων και νοθεύσεων αὐτῶν, ἦτοι τῶν οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν Φωτίου και Κηρουλαρίου και τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, μετὰ τριῶν συνοδικῶν τόμων περὶ τοῦ Ἡσυχασμοῦ, ἐκ δὲ τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς ἐπίσημοι διακηρύξεις και ἐγκύκλιοι ἐκκλησιαστικῶν Συνόδων και Πατριαρχῶν, στρεφόμενα κατὰ τοῦ Ῥωμαιοκαθολικισμοῦ. Τοιαῦται εἶναι: α) Ἡ (πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικούς θρόνους) περίφημος Ἐγκύκλιος τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Φωτίου (866), ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἀπεσχίσθη ἀπὸ τῆς μᾶς, ἀγίας, καθολικῆς και ἀποστολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία³. Αὕτη κέκταται ὑψίστην συμβολικὴν σημασίαν, διότι διὰ πρώτην φοράν συνοδικῶς ἐξελέγγονται και καταγγέλλονται δι' αὐτῆς αἱ πρώται γνωσθεῖσαι εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν ἐπὶ τὴν καινοτομία τῆς

1. Πρβλ. Ἰω. Καρμίρη, Ὀρθοδόξια και Προτεσταντισμός, σ. 310 ἔξ. Τὸν συμπολικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν Ἀποκρίσεων τούτων ἀνεγνώρισαν ἄλλοι τε και οἱ Ρῶσοι θεολόγοι Malinovsky και Nikitsky, (παρὰ A. P a l m e r i, Theologia dogmatica orthodoxa ad lumen catholicae doctrinae examinata et discussa, Florentia 1941, τ. I. σ. 643).

2. Ἰω. Καρμίρη, μν. ἔ. σ. 277 ἔξ.

3. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Δύο Βυζαντινοὶ Ἱεράρχαι και τὸ Σχίσμα τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, σ. 25 ἔξ.

Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης¹. β) Ἡ πρώτη Ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον Ἀντιοχείας τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Μιχαὴλ Κηρουαρίου (1054), ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνεπλήρωθη τὸ σχίσμα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας². Ἐν αὐτῇ ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τοῦ σχίσματος καὶ ἀπαριθμοῦνται αἱ χωρίζουσαι τότε τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν διαφοραὶ. Ἐν τέλει δὲ προστίθεται καὶ ἡ ἀπόφασις ἣ τὸ «σημείωμα» τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1054 κατὰ τοῦ λατινικοῦ ἀφορισμοῦ, δι' ὧν ὠλοκληρήθη τὸ μέγα ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. γ) Οἱ τρεῖς Τόμοι τῶν ἐν Κων/πόλει Συνόδων τοῦ 1341, 1347 καὶ 1351 περὶ τοῦ Ἑνωτισμοῦ, σπρεφόμενοι ἐμμέσως κατὰ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. δ) Ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ «τοῦς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένους ὀρθοδόξους χριστιανοῖς» (1440/1). Αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν διαιώνισαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρὸς ἑνωσιν ἀποπειρᾶς ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φερράρας—Φλωρεντίας, ἐκθέτουσα ἅμα καὶ τὰς ἐν αὐτῇ συζητηθείσας διαφορὰς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. ε) Ἡ Ἐγκύκλιος τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1722 πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους Ἀντιοχείας, πραγματευομένη τὰς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διαφορὰς. στ) Ἡ Ὁμολογία τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1727, ἐν ἣ θετικῶς ἐκτίθεται ἡ ὀρθόδοξος διδασκαλία, ἀλλ' ἐν σχέσει συγκριτικῆ καὶ ἀναφορᾶ κυρίως μὲν πρὸς τὴν λατινικὴν, ἐν μέρει δὲ καὶ πρὸς τὴν προτεσταντικὴν διδασκαλίαν³. ζ) Ἡ Ἐγκύκλιος τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1838 «κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομιῶν», ἃς ἐλέγχει. η) Ἡ Ἀπάντησις τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὸν Πάπαν Πίον Χ τοῦ 1848, ἣτις, λόγῳ τῆς προελεύσεως, τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς ἀποδοχῆς αὐτῆς ὕφ' ὀλοκλήρου τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀπέκτησεν ἡδὴ ἰσχὺν συμβολικοῦ κειμένου⁴. θ) Ἡ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κων/πόλεως Γρηγορίου ε' ἀπόρριψις τῆ 1868 τῆς παπικῆς προσκλησίσεως εἰς τὴν ἐν Βατικανῷ Σύνοδον, καθ' ἣν ἐθίγησαν καὶ τινὰ ἐκ τῶν χωρίζοντων τὰς δύο Ἐκκλησίας. ι) Ἡ Ἀπάντησις τῆς ἐν Κων/

1. Διὰ τοῦτο ἡ παροῦσα Ἐγκύκλιος ἐξακριβώθη ὑπὸ μὲν τῶν διαμνημονέων F. Kattenbusch (Photius, ἄρθρον ἐν PRE. 15,880) καὶ F. Heiler (Urkirche und Ostkirche, München 1937, σ. 134) ὡς «magna charta» τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς Ρωμαϊκῆς, ὑπὸ δὲ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν A. Palmieri (Filioque, ἄρθρον ἐν DThC. 5,2317) καὶ M. Jugie (Theologia dogmatica christianorum orientaliū, I, 107.130) ὡς «famosa encyclical». Σημειωτέον ὅτι παλαιότερον ἀπεκάλεσεν αὐτὴν «memorable ac celebratissimam» ὁ J. Fabricius (Bibliotheca Graeca, ἐκδ. Harles, Hamburgi 1908, τ. XI, σ. 13, πρβλ. καὶ τ. I, σ. 701). Τέλος ἐξακριβώθη αὕτη καὶ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων Χρυσόστομοῦ Παπαδοπούλου (Τὸ πρῶτον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, Ἀθήναι 1930, σ. 146) ὡς «περιλάλητος», καὶ ὑπὸ τοῦ Α.Δ. Κυριακοῦ (Μελέται, Ἀθήναι 1887, σ. 124, 106, 107) ὡς «περίφημος», «ἱστορικὴ» καὶ «πλήρης δυνάμεως καὶ ζήλου», καὶ ὑπὸ ἄλλων ἄλλως.

2. Ἰω. Καρμίρη, μν. ἔ. σ. 68 ἔξ.

3. Τὴν ἀπὸ συμβολικῆς καὶ γενικότερας θεολογικῆς ἐπόψεως μεγάλην σημασίαν τῆς παρούσης Ὁμολογίας εἰρήρε καὶ οὐκ ἐν τοῖς προλεγόμενοις παρὰ MCC. 37, 889, ὡς καὶ ἔπειτα.

4. Οὗτος ἔφηνεν αὐτὴν ὁ Ρώσος I. Lebedev (παρὰ M. Jugie, μν. ἔ. I, 681), ἐνῶ ὁ Ἄγγλος J. Neale τὴν ἐξακριβώσεν ὡς «undoubtedly a very important document». (A history of the holy Eastern Church, London 1850, τ. II, σ. 1499).

πόλει Συνόδου τοῦ 1895 πρὸς τὸν Πάπαν Λέοντα XIII, ἣτις ἐπίσης προσέλαβε μεγάλην συμβολικὴν σημασίαν, ὡς θίγουσα ἰκανὰς διαφορὰς μεταξὺ Ὀρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ ὡς ἐξ ὀνόματος ἀπάσης τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας¹ γραφεῖσα.

Πρὸς τοῦτοις δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν μεταξὺ τῶν συμβολικῶν κειμένων καὶ τὸ Διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920 «πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ»², ὡς καθορίζον τὰς σχέσεις καὶ τοὺς ὅρους τῆς συνεργασίας καὶ συμμετοχῆς τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ τὴν συνεχίζουσαν ἐκεῖνο καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1952 ἐξαπολυθεῖσαν πρὸς τὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας σημαντικωτάτην Ἐγκύκλιον αὐτοῦ, τὴν ἀναφερομένην εἰδικῶς εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐν λόγῳ κινήσεως «Πίστις καὶ τάξις»³. Ἐν τῷ ἐν τέλει δὲ Παραρτήματι συγκεντρωθέντα δημοσιεύονται νεώτερα τινὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα, ἀναφερόμενα εἰς τὸ μὴ παγίως καὶ ὁμοιομόρφως εἰσέτι ρυθμισθὲν ζήτημα περὶ τοῦ πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ἑτεροδόξους, ἦτοι Ρωμαιοκαθολικούς, Μονοφυσίτας, Νεστοριανούς, Διαμαρτυρομένους, Χιλιαστάς, ὡς καὶ τοὺς ἀρνησαμένους τὸν Χριστόν, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Σαρακηνούς⁴, τὴν ἀναγνώρισιν τῶν μυστηρίων τῶν ἑτεροδόξων καὶ ἰδία τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν, τὴν intercommunion γενικῶς μετ' αὐτῶν, ὡς καὶ ἄλλα συναφῆ ζήτήματα, τὰ ὁποῖα χρῆζουσιν ἐνιαίας καὶ ὀριστικῆς ρυθμίσεως ἐν τῇ προπαρασκευασθῆσῃ Πανορθοδόξῳ Προσυνόδῳ⁵. Γὰ τελευταῖα ταῦτα ἐν τῷ Παραρτήματι κείμενα κέκτηνται βεβαίως δευτερεύουσαν ὅλως σημασίαν, μὴ ἐφαρμοζόμενα ἐπακριβῶς καὶ ὁμοιομόρφως ὑπὸ πασῶν τῶν αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, οὐκ ἦττον ὅμως εἶναι χρήσιμα πρὸς κατανόησιν καὶ προσδιορισμὸν τινὰ τῆς στάσεως τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν ὡς πρὸς τὰ θιγόμενα ἐν αὐταῖς ζητήματα, καὶ ὡς κερτημένα προπαρασκευαστικόν τινὰ χα-

1. Οὗτω γράφει ὁ X. Παπαδόπουλος, χαρακτηριστικῶν ἅμα αὐτὴν ὡς «ἐπίσημον φωνὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας» (μν. ἔ. σ. 300, 308), ἐνῶ ὁ ρωμαιοκαθολικὸς M. Jugie τὴν ὀνομάζει «famosam litteram encyclicam» (μν. ἔ. IV, 80).

2. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Ὀρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας καὶ τὴν «Κοινωνίαν τῶν Ἐκκλησιῶν», Ἀθήναι 1949, σ. 38 ἔξ.

3. Ἡ σημασία τῶν δύο τελευταίων τούτων ἐγκυκλίων εἶναι μεγάλη, καὶ δι' τῆς μὲν πρώτης τοῦ 1920 ἀνεγνωρίσθη παγκοσμίως ἡ σημασία διὰ τὴν ὀρθὴν κατεβύσιν ἣν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀρξάμενῳ τότε οἰκουμενικῇ κίνησιν, ἐφ' ἣ καὶ κατέστη ἀντικείμενον συζητήσεως ἐν τοῖς συνεδρίοις τῆς κινήσεως ταύτης, ὡς τῶ 1920 ἐν Γενεύῃ, τῶ 1927 ἐν Λωζάνῃ, τῶ 1930 ἐν Μύρην, τῶ 1959 ἐν Ρόδῳ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς· περὶ δὲ τῆς δευτέρας Ἐγκυκλίου τοῦ 1952 ἐγράφη ὁ Π. Μπαρτσιώτης, «ὅτι πρόκειται περὶ ἐγγράφου βαρυσημαντικῶν καὶ πρωτοβουλίας ἀναξίτης τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐν τῷ ὀρθοδόξῳ κόσμῳ θέσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀλλὰ καὶ τῆς σοβαρότητος τοῦ θέματος τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν, ὅπερ εὐλόγως χαρακτηριστικῆται ἐνταῦθα ὡς «ζήτημα κεφαλαιώδους σημασίας». (Ἐθρον αὐτοῦ: Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ οἰκουμενικὴ κίνησις, ἐν «Ἐκκλησίᾳ» 29(1952)197.

4. Βλέπ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ἑτεροδόξους, Ἀθήναι 1954.

5. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Ἀ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ ἡ μέλλουσα Πανορθόδοξος Προσυνόδος, Ἀθήναι 1954, σ. 49 ἔξ.

ρακτήρα διὰ τὴν αὐθεντικὴν ὑπὸ τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν καιρῷ ρύθμισιν τῶν ζητημάτων τούτων.

Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι δὲν συγκρατιθιμῶμεν μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων συμβολικῶν κειμένων τὰ ἐπόμενα τρία: α) τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου φερομένην καὶ πρὸς τὴν ἐν Λυών λατινικὴν Σύνοδον τοῦ 1274 ὑποβληθεῖσαν ὁμολογίαν πίστεως, διότι αὕτη μὲν εἶναι λατινικὴ καὶ οὐχὶ ὀρθόδοξος, ὡς ἀλλαχοῦ ἐδείξαμεν¹, ἡ δὲ Σύνοδος ἐκεῖνη, λατινικὴ ἐπίσης οὖσα, καὶ ἀνευ ἐπισήμου συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποφασίσασα τὴν ἔνωσιν, ἡκυρώθη εὐλόγως καὶ ἀπεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Κων/πόλει τῷ 1284 συνελθούσης ὀρθοδόξου Συνόδου, ἀποφραγεμένης ἐν τῷ ἑαυτῆς τόμῳ τάδε: «Αποβαλλόμεθα τὴν πρὸ μικροῦ γεγονῶσαν εἰρήνην, ὡς τὴν πρὸς Θεὸν ἡμῖν προεξήσασαν ἔχθραν» ἐπειδήπερ ὡς ἐν πλάσματι οἰκονομίας τὴν Ἐκκλησίαν κατέτεμε καὶ ἐλυμῆνατο, πείθουσα αὐτὴν διὰ τῆς ἀβελετηρίας καὶ φρενῶν παρατροπῆς τῶν τὴν ἰδίαν ἀλλ' οὐ τὴν τοῦ Θεοῦ στήσαι δόξαν ζητούντων ἀποκλίνει μὲν τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς ὑγιούς τῶν Πατέρων διδασκαλίας, εἰς κακοδοξίας δὲ καὶ βλασφημίας ἀπολισθῆσαι κηρυχόν². β) Τὸν ἐνωτικὸν ὄρον τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου τοῦ 1439, διότι τὴν σύνοδον ταύτην ἀπεκήρυξε καὶ κατέκρινεν ὡς (ληστρικὴν), «ἐναγῆ», «μιαρὰν», «ἄβυσμον», (ψευδοσύνοδον) κ.τ.δ. ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διὰ πανορθόδοξου ἐξεγέρσεως, οἷον ἐν τῇ ἐν Μόσχᾳ συνόδῳ τῷ 1441³, ἐν τῇ ἐν Ἱεροσολύμοις συνόδῳ τοῦ 1443⁴ ἐν Ἀπολογία τοῦ Κλήρου Κων/πόλεως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Ζ' Παλαιολόγον τῷ 1443⁵, ἐν ἐκκλησιαστικῇ συνελεύσει ἡ συνόδῳ ἐν Κων/πόλει τῷ 1449-50⁶, ἐν τῇ ἐν Κων/πόλει συνόδῳ τοῦ 1484⁷, ἐν τῇ ἐν Κων/πόλει συνόδῳ τοῦ 1727⁸ καὶ ἄλλαχού.

1. Βλέπ. Ἰω. Καραμίρη, Ἡ ἀποδιοδημένη εἰς τὸν Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγον λατινικὴ ὁμολογία πίστεως τοῦ 1274, Ἀθήναι 1947.
2. Ν. Α. Β. Χύχια, Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ πρωτεύου τοῦ Πάπα, ἐκδότος Α. Δημητρακοπούλου, Λειψία 1869, σ. ζ'—η'.
3. Α. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen dem Orient und Occident, München 1865, τ. II, σ. 52 ἐξ.
4. Ἰ. Σακελλίωβος, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἔθνομικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1892, σ. 25/8. Χρυσόστομο Παναδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἀλεξανδρείᾳ 1940, σ. 439/42.
5. Νεκταρίου Ἱεροσολύμων, Ἀντίρρησις περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, Ἰάσιον 1682, σ. 283 ἐξ. Καλλιόπου Βλαστοῦ, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τοῦ σχίσματος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς κλπ., Ἀθήναι 1896, σ. 218 ἐξ. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, Τόμος κατάλλαγής, Ἰάσιον 1692, σ. 422/31.
6. Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, αὐτόθι σ. 457 ἐξ. Χρ. Παπαϊωάννου, Τὰ πρῶτα τῆς οὐτως λεγόμενης ὑστάτης ἐν ἁγία Σοφίᾳ συνόδου (1450) καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀξία αὐτῶν. «Ἐκκλ. Ἀλφθεα» 16 (1896/7) 17 ἐξ.
7. Ν. Α. Β. Χύχια, μν. ἐ. σ. θ'—η'. Α. Pichler, μν. ἐ. σ. 397. Ε. Σταμάδο, Ἐκκλησιαστικὰ σύλλεκτα, Σάμιος 1891, σ. 26/9. Χρ. Παπαδοπούλου, Πρῶται σχέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως, Ἱεροσολύμ. 1908, σ. 25 ἐξ. ΡΠΣ. V, 143/7.
8. Μ.С.С. 37, 895. Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ ἀπαντήσει τῶν τεσσάρων Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν πρὸς τοὺς Ἀγγλικανούς Ἀνωτέρους ἀπορρίπτεται ἡ ἐν Φλωρεντία Σύνοδος, χαρακτηρισμένη ὡς «καταφατικὸν συνέδριον, ὡς ληστρικὸν τε καὶ βλαίον κ.τ.λ.» (παρὰ Μ.С.С. 37, 435).

Οὕτω π. χ. ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος τοῦ 1484, «ἣτις ἐπὶ ἀνατροπῇ συνέστη τῆς ἐν Φλωρεντίας» ἀπεφάσισε: «Διὰ τοῦ παρόντος συνοδικοῦ τόμου καὶ τὴν ἐν Φλωρεντία συστάσαν ἀνατρέπομεν σύνοδον, καὶ ἀπερ' ὁ ἐκδοθεὶς αὐτῆς ὄρος περιέχει κεφάλαια, καὶ ἀργὴν καὶ ἀνεγέργητον ἀποφανόμεθα ἀπὸ τούδε ταύτην εἶναι, καὶ ὡς μηδὲ τὸ κατ' ἀρχὰς ὅλως συστάσαν ἡγοίμεθα καὶ ἔχομεν, ὡς ἀσύμφορα δογματίσασαν καὶ πολέμια ταῖς πρὸ αὐτῆς ἀγίας Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν λοιπῶν...»¹. γ) Τὴν ρωσικὴν κατήχησιν τοῦ μητροπολίτου Μόσχας Φιλαρέτου, ἅτε μὴ τυχοῦσαν ἐγκρίσεως ἢ μᾶλλον ἀγνωσομένην σχεδὸν ὑπὸ πασῶν τῶν ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, πλὴν τῆς Ρωσικῆς².

Τοιουτοτρόπως ἐπὶ τῇ βάσει πάντων τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων κατηρητίσασαν τὸν ἐπόμενον πίνακα τῶν δογματικῶν καὶ συμβολικῶν μνημείων τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα καὶ δημοσιεύομεν κατωτέρω:

- I. Τὰ τρία ἀρχαῖα οἰκουμενικὰ σύμβολα.
- II. Σύμβολα πίστεως, δογματικοὶ ὄροι καὶ κανόνες καὶ ἄλλαι δογματικοσυμβολικαὶ χαρακτῆρος ἀποφάσεις καὶ κείμενα τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.
- III. Ἱερὰ Λειτουργία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας.
- IV. Φωτίου, Πατριάρχου Κων/πόλεως, Ἐγκύκλιος «πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιεπισκοπικούς θρόνους» (866).
- V. Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, Πατριάρχου Κων/πόλεως, Ἀ' ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον Ἀντιόχειας (1054), μετὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς συνελεύσεως τῆ αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἑπιπροσώπων ἐν Κων/πόλει.
- VI. Τόμοι τῶν ἐν Κων/πόλει Συνόδων τοῦ 1341, 1347 καὶ 1351 περὶ τοῦ Ἡσυχασμοῦ.
- VII. Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, Ἐγκύκλιος «τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένους ἑρθεοδόξους χριστιανοῖς» (1440/1).
- VIII. Γεωωδίου Σχολαρίου, Πατριάρχου Κων/πόλεως, Ὁμολογία πίστεως (1455/6).
- IX. Ἱερεμίου II, Πατριάρχου Κων/πόλεως, Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς Βυρπεμβέργητος Λουθηρανούς θεολόγους (1573/81).
- X. Μητροφάνους Κριτοπούλου, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, Ὁμολογία πίστεως (1625).
- XI. Πρακτικὰ τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1638.
- XII. Πρακτικὰ τῆς ἐν Κων/πόλει—Ἰασίου Συνόδου τοῦ 1642.
- XIII. Πέτρον Μογίλα, Μητροπολίτου Κιέβου, Ὁρθόδοξος Ὁμολογία (1638/42).
- XIV. Πρακτικὰ τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1672.
- XV. Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Συνόδου τοῦ 1672.

1. Πρβλ. καὶ Ἰω. Καραμίρη, Τὰ συμβολικὰ κείμενα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, σ. 25 ἐξ.

2. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ ἀποδιδόντες αὐτῇ συμβολικὸν χαρακτήρα Ῥώσοι θεολόγοι Macarius, Sylvestre, Malinovsky, Ponomarev, Nikitsky, ὡς καὶ ὁ Milasch περιόριζοι τὴν σημασίαν αὐτῆς, ὑποκαθιστάντες ὡς sui generis συμβολικὸν βιβλίον μόνον τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας. Πρβλ. Α. Palmieri, μν. ἐ. τ. I, σ. 647 ἐξ. M. Julien, μν. ἐ. τ. I, σ. 679/80, πρβλ. καὶ σ. 597, 607/8, 649/50. Σημειώτεον δ' ὅτι ἡ κατήχησις τοῦ Φιλαρέτου τελεῖ ὑπὸ προτεσταντικῆν ἐπίδρασιν καὶ ὅτι, παρὰ πάντα τ' ἀνωτέρω, περιελήφθη καὶ ἐν τῇ ἀγγλικῇ συλλογῇ τοῦ T. H. Schaffli, The creeds of Christendom, Neo-Eboraci 1877, τ. II, σ. 445—542, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν: The longer catechism of the Russian Church, prepared by Philaret, revised and approved by the most holy Synod.

- XVI. Δοσιθέου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Ὁμολογία πίστεως (1672).
 XVII. Πρακτικά τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1691.
 XVIII. Ἀποκρίσεις τῶν Ὁρθόδοξων Πατριάρχων τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τοὺς Ἀγγλικανοὺς Ἀνωμάτους (1716/25).
 XIX. Ἐγκύκλιος τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1722 πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους Ἀνωματεῖς.
 XX. Ὁμολογία πίστεως τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1727.
 XXI. Ἐγκύκλιος τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1836 κατὰ τῶν Διαμαρτυρομένων Ἱεραποστόλων.
 XXII. Ἐγκύκλιος τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1838 κατὰ τῶν λατινικῶν καινοτομῶν.
 XXIII. Ἀπάντησις τῶν Ὁρθόδοξων Πατριάρχων τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὸν Πάπαν Πῖον ΙΧ (1848).
 XXIV. Πηγορίου VI, Πατριάρχου Κων/πόλεως, Ἀπόφραξις τῆς πεπικῆς προσκλήσεως εἰς τὴν ἐν Βατικανῷ λατινικῇ Συνόδῳ (1868).
 XXV. Ἀπάντησις τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τοῦ 1895 πρὸς τὸν Πάπαν Λέοντα XIII.
 XXVI. Ἐγκύκλιος τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως, ἀναφερόμενη εἰς τὴν οἰκουμένην κίνησιν τῶν Ἐκκλησιῶν (1920 καὶ 1952).

Π α ρ τ η μ α: Νεώτερα τινὰ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν εἰσδογὴν τῶν προσόντων τῆ Ὁρθοδοξία ἑτεροδόξων, τὴν ἀναγνώρισιν τῶν μυστηρίων αὐτῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀγγλικανικῶν χριστιανικῶν, τὴν intercommunione γενικῶς κλπ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τὰ μὲν ὑπὸ τὰς δύο πρώτας κατηγορίας κείμενα ἔχουσι χαρακτηριστὰ οἰκουμηνικῶν ὄρων καὶ συμβόλων, ἡ δὲ Ὁρθόδοξος Λειτουργία δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς συμβολικὸν βιβλίον sui generis, ἔχον καὶ αὐτὸ ἐν πολλοῖς χαρακτηριστὰ συμβόλων· ἐν συνεχείᾳ τὰ μὲν ὑπ' ἀριθ. IV, V, VI, VIII, XIX, XX, XXII, XXIII, XXIV καὶ XXV εἰναι ἀπλῶ συμβολικὰ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν, τὰ δὲ ὑπ' ἀριθ. IX, XI, XII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XXI καὶ ἐν μέρει τὸ XXVI εἰναι ἐπίσης ἀπλῶ συμβολικὰ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν (ἐκ τούτων εἰδικώτερον ἀναφέρονται εἰς μὲν τὸν Λουθηρανισμόν τὸ IX, εἰς δὲ τὸν Καλβινισμόν τὰ XI, XII, XIV, XV, XVI καὶ XVII, καὶ εἰς τὸν Ἀγγλικανισμόν τὸ XIII, τοῦ XXI ἔχοντος γενικὸν ἀντιπροτεσταντικὸν χαρακτηριστῆρα)· τέλος τὰ ὑπ' ἀριθ. VIII, X καὶ XIII, ἧτοι αἱ Ὁρθόδοξοι Ὁμολογίαι πίστεως τῶν Σχολαρίου, Κριτοπούλου καὶ Μογίλα, ἔχουσι θετικὸν καὶ γενικὸν συμβολικὸν χαρακτῆρα, ἀναφερόμενοι ἐμμέσως καὶ ἀκροθιγῶς καὶ εἰς τὰς μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ ἑτεροδόξων διαφοράς, καὶ μάλιστα αἱ δύο τελευταῖαι πρὸς τὸν Προτεσταντισμὸν, ἐνῶ τὸ ὑπ' ἀριθ. XXVI ἀναφέρεται εἰς τὰς σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν οἰκουμένην κίνησιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Οὕτως, ἄρα, ἔχομεν α) τὰς τρεῖς πρώτας κατηγορίας αὐθεντικῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, β) τρεῖς μεταγενεστέραις Ὁμολογίαις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, γ) δέκα συμβολικὰ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν, δ) ἐννέα συμβολικὰ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν, ε) δύο κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν οἰκουμένην κίνησιν, καὶ ς) πλείονα δευτερευούσης σημασίας κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τὴν εἰσδογὴν τῶν προσερχομένων εἰς τὴν Ὁρθοδόξαν ἑτεροδόξων καὶ λοιπὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις.

Παρατηρητέον ὅμως ὅτι ἡ ὡς ἄνω γενομένη διάκρισις καὶ ταξινόμησις τῶν ὀρθοδόξων δογματικοσυμβολικῶν μνημείων εἶναι βεβαίως δυσχερής. Εἰδικώτερον

δὲ ὡς πρὸς τὰ εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν καὶ τὸν Προτεσταντισμὸν ἀναφερόμενα συμβολικὰ κείμενα δεῖν νὰ σημειωθῆ, ὅτι λόγῳ τῆς φύσεως τῶν ἐν αὐτοῖς ἐξεταζομένων δογματικῶν ζητημάτων καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι πολλὰ διαφοραὶ εἶναι κοιναὶ καὶ εἰς τὰς δύο Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως—ἐφ' ὅσον καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι παρέλαβον παρὰ τῆς ἐξ ἧς ἀπεσπάσθησαν Ρωμικῆς Ἐκκλησίας ἰκανὰς λατινικὰς καινοτομίας, εἰσαχθείσας παρ' ἐκείνης ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ τοῦ θ' μέχρι τοῦ ιστ' αἰῶνος—ἀπαντῶσιν ἐν τοῖς ἀναφερόμενοις εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν συμβολικοῖς κείμενοις καὶ διαφοραὶ ἀφορῶσαι καὶ εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τοῖς ἀναφερόμενοις εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν συμβολικοῖς κείμενοις διαφοραὶ ἀφορῶσαι καὶ εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν. Οὕτω, διὰ τὰ ἀναφερόμενα ἀνά ἐν μόνον παράδειγμα. Ἐν τῇ Ὁμολογίᾳ τοῦ 1727, τῇ ἀναφερομένῃ εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν, καταφέρονται, ἐκτὸς τῶν λατινικῶν, καὶ αἱ προτεσταντικαὶ ἑτεροδοξαστικαὶ αἱ ἀπορρίπτουσαι τὰς Οἰκουμηνικὰς Συνόδους καὶ τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐπικυρωθείσας τοπικάς, τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις ἐγγράφους τε καὶ ἀγράφους, τὰ ἐπὶ μυστήρια καὶ ἰδίᾳ τὴν θείαν εὐχαριστίαν ὡς θυσίαν καὶ τὴν πραγματικὴν ἐν αὐτῇ μεταβολὴν τῶν στοιχείων, τὴν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν περὶ τῶν Ἁγίων κ.τ.λ. Ἐν δὲ ταῖς Ἀποκρίσει τοῦ Ἱερεμίου II, ταῖς ἀναφερόμεναις εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν, καταφέρονται, ἐκτὸς τῶν προτεσταντικῶν, καὶ αἱ λατινικαὶ ἑτεροδοξαστικαὶ: περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ραντίσματος, ἀζύμων, στερήσεως τοῦ ποτηρίου ἀπὸ τῶν λαϊκῶν καὶ τῆς θείας εὐχαριστίας ἀπὸ τῶν νεοβαπτίστων νηπίων, ἀφέσεων, θησαυροῦ τῶν Ἁγίων, καθαρτηρίου πυρός, γενικῆς καταναγκαστικῆς ἀγαμίας τοῦ Κλήρου κ.τ.λ. Ἐπομένως εἶναι εὐνόητον, ὅτι οὔτε πάντα ὁμοῦ, οὔτε πολλῶ ἤττον ἕκαστον τῶν ἀνωτέρω συμβολικῶν κειμένων κερωρισμένως περιέχει πάσας τὰς διαφοράς τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀφ' ἑτέρου, ἀλλὰ μόνον ἐκείνας ὅσαι κατὰ τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ ἔχον γνωστὰ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἢ ἰδιαίτερος ἐνδιέφερον αὐτὴν νὰ καταπολεμήσῃ, ἀναλόγως τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν, τῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν, τῶν πρὸς οὓς ἀπηυθύνετο αὕτη καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἐκάστου κειμένου.

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ἰδιαίτερος ὡς πρὸς τὸν Ῥωμαιοκαθολικισμόν, ὅτι ἐν τοῖς εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενοις δογματικοσυμβολικοῖς κείμενοις δυνάμεθα νὰ παρακολυθῶμεν χρονικῶς καὶ ἐξελικτικῶς τὴν γένεσιν καὶ γνωστοποίησιν τοῖς ἀνατολικοῖς τῶν μεταγενεστέρων παπικῶν καινοτομιῶν, ὡς καὶ τὴν ἔναντι αὐτῶν ἀρνητικὴν καὶ ἀπορριπτικὴν ἐκάστοτε στάσιν καὶ ἀντίδρασιν τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἣτις οὕτω προσέλαβεν βαθμῆδόν καὶ κατ' ὀλίγον μόνιμον ἀντιπατικὸν καὶ ἀντιλατινικὸν χαρακτῆρα εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ θ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς καινοτομίας τοῦ Παπισμοῦ ἀπὸ τοῦ Filioque μέχρι τοῦ παπικοῦ πρωτείου καὶ ἀλαθῆτου καὶ τῶν θεομητορικῶν δογμάτων περὶ ἀπείλου συλλήψεως καὶ ἐνώμιου μεταστάσεως. Τὸ αὐτὸ ἐν περιωρισμένῳ βαθμῶ ἐγένετο καὶ ὡς πρὸς τὸν Προτεσταντισμὸν, ἔναντι τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἑτεροδόξων τοῦ ὁποῦ ἀντιδράσασα ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔλαβεν βαθμῆδόν ἀντιπροτεσταντικὴν στάσιν, διακριθείσης βαθμῆδόν

τῆς ὀρθοδόξου ἀπὸ τῆς προτεσταντικῆς διδασκαλίας. Γενικῶς δύναται νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, εὐρεθεῖσα πρὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπιδράσεων καὶ διαφορῶν προπαγαγανδιστικῶν καὶ προσηλυτιστικῶν προσπαθειῶν τῶν δύο μεγάλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, ἠγαράσθη νὰ ἀμυνθῆ καὶ ἀντιδράσῃ ἀποτελεσματικῶς κατ' αὐτῶν καὶ νὰ προβῆ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι δογματικοσυμβολικοῖς μνημείοις αὐτῆς, ἔστω καὶ ἀρητητικῶς καὶ ἀτελῶς, εἰς ὑποτυπώδη τινὰ καθορισμὸν τῶν ἀναναπτύκτων τέως ἐν αὐτῇ, διατυπωθέντων δὲ τότε ἐν τῇ Δύσει συντεταχθῆς Μεταρρυθμίσεως δογμάτων, καταλαβοῦσα οὕτω γενικῶς ἐνδιάμεσον τινα θέσιν μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ Προτεσταντισμοῦ, ὡς ἡ μόνη πρεσβυγενῆς Ἐκκλησία, ἡ συνεχίζουσα ἀδιακόπως καὶ κατ' εὐθείαν καὶ ἀνευ ἀποκλίσεων τὴν ἀρχαίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ πνεύματος τῆς ὁποίας εἶναι ἡ μόνη ἄμεσος καὶ νόμιμος κληρονόμος, διαφυλάξασα ἀμετάβλητον καὶ ἀκαινοτόμητον τὴν πίστιν, τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, καὶ διοικήσιν ἐκείνης, ὡς αὐτὰ καθωρίσθησαν ἐν τοῖς δημοσιευμένοις κατωτέρω μνημείοις τῶν ἀρχαίων Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων καὶ ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων. Διὰ πάντα ταῦτα ἡ σπουδὴ τῶν εἰρημένων ὀρθοδόξων δογματικοσυμβολικῶν μνημείων πιστευόμεν ὅτι θὰ προσλάβῃ ιδιόζουσαν ὅλως σημασίαν ἀπὸ τε ἱστορικοδογματικῆς καὶ συμβολικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς ἐπόψεως, ἰδίᾳ ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν.

Τερματίζοντες ἐνταῦθα τὰ προλεγόμενα τῶν ὀρθοδόξων δογματικῶν καὶ συμβολικῶν μνημείων, ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ταῦτα δὲν ἔχουσι πάντα ἴσῃν, ἀλλὰ διάφορον σημασίαν καὶ ἀξίαν, δυνάμενα νὰ διακριθῶσιν εἰς τρεῖς κυρίας κατηγορίας: α) τὰ κεκτημένα ἀπλότου κύρος σύμβολα καὶ οἱ ὅροι πίστεως καὶ καθόλου αὐτῶν ἐπικυρωθεῖσων Τοπικῶν Συνόδων, ὡς καὶ τῆς θείας λειτουργίας· β) τὰ κεκτημένα σχετικὸν κύρος μεμονωμένα πατερικά, συνοδικὰ καὶ ἄλλα παρόμοια δογματικὰ κείμενα, ὡς καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Σχίσματος τοῦ θ' αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν ἐκδοθέντα δογματικοσυμβολικὰ κείμενα ὑπὸ μικρῶν ὀρθοδόξων Συνόδων καὶ Πατριαρχῶν ἢ ἄλλων Ἱεραρχῶν, περιέχοντα ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐν σχέσει συγκριτικῆ ἢ ἀντιρρητικῆ πρὸς τὴν τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως καὶ ὄντα μαρτύρια τῆς μετ' αὐτῶν συναντήσεως καὶ ἀντιθέσεως τῆς Ὀρθοδοξίας· καὶ γ) τὰ κεκτημένα δευτερεύουσαν ἐντελῶς σημασίαν μεταβυζαντινὰ καὶ σύγχρονα κείμενα. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, πάντα τ' ἀνωτέρω δογματικοσυμβολικὰ μνημεῖα, καὶ μάλιστα τὰ τῶν Συνόδων, ὡς καὶ ἐκ τῶν τῶν Πατέρων τὰ «ἐν οἷς συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις καὶ ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις», συνιστῶντα τὴν consensum Patrum, συνθέτουσι τὴν Παράδοξιν τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν σὺν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ἀποτελοῦσαν πηγὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Πάντα ταῦτα, καὶ δὴ ἡ ἁγία Γραφή, παλαιὰ τε καὶ νέα, μυστήρια ἐπὶ καὶ παραδόσεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅροι τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ πρακτικά, ὅροι τοπικῶν Συνόδων καὶ τινῶν Πατέρων, οὗς αἱ Οἰκουμενικαὶ ἐδέξαντο Σύνοδοι, συγγράμματα καὶ ἐρμηνεῖαι τῆς Γραφῆς τῶν ἁγίων Πατέρων, ἐν οἷς συμφωνοῦσιν ἀλλήλοις καὶ ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, ἱστορία ἐκκλησιαστικά, νόμοι βασιλικοί, τῶν

ἁγίων Πατέρων τοῖς ὅροις συμβαίνοντες, ἄτινα συμπεπλεγμένα ἐνέργειαν ἔχουσι τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς καὶ ὀρθοδόξου, καθολικῆς τε καὶ ἀποστολικῆς πίστεως καὶ ἀλιεύουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹.

Κατωτέρω λοιπὸν δημοσιεύομεν τὰ κείμενα τῶν ἐν τῷ ἀνωτέρω πίνακι μνημονευθέντων ὀρθοδόξων δογματικῶν καὶ συμβολικῶν μνημείων, προτάσσοντες συντόμους εἰσαγωγὰς εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν.

1. Δοσιθέου Ἱεροσόλυμων, Πρόλογος εἰς Συμμεῶν Θεσσαλονίκης, Διάλογος κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων. MPG. 155, 29.